

Protokoll nr 5 fört vid sammanträde med SKKF:s Etiska råd för begravningsverksamheten, den 26 september 2023.

Plats: SKKF:s kansli, Sveavägen 116 i Stockholm

Närvarande ledamöter: Knut Weibull, ordförande
Lars Sandman
Esbjörn Hagberg

Dessutom närvarade: Jan Olov Andersson, sekreterare

§ 1

Mötets öppnande

Ordförande hälsade alla välkomna till dagens möte.

§ 2

Val av justerare

Att jämte ordföranden justera dagens protokoll valdes Esbjörn Hagberg.

§ 3

Dagens frågor

Jag har under en tid haft en fråga där jag inte kan hitta svaret på nätet.

Jag undrar om man får begravas två eller flera i samma kista? Alltså inte i samma grav, utan i samma kista.

*Känns som en udda fråga men ibland bara poppar udda frågor upp!
Svenska kyrkan hänvisade min fråga till er.*

Rådet ser inte att rådande lagstiftning är något hinder för att två eller flera begravs i en gemensam kista i det fall det gäller jordbegravning. Ska de avlidna kremeras gäller att det sker i separata kremationer.

Däremot anser rådet att det ska finnas en nära relation mellan de avlidna och en uttrycklig önskan från anhöriga. Av betydelse är också om de avlidna uttryckt en önskan om att begravas tillsammans.

Vad som också är viktigt att framhålla är att det kan finnas vissa praktiska problem, storlek på kista, gravens storlek, gravsättning och även hanteringen av kistan som gör att det inte går att tillmötesgå de önskemål som kan ha framförts om en gemensam begravning i en gemensam kista vilket måste avgöras från fall till fall.

Rådet bedömer att det inte föreligger några etiska hinder.

Hur ska ett dödfött barn tillsammans med avliden mamma hanteras vid kistläggning och kremering?

Frågan kan även inkludera jordbegravning. Ålder på det dödfödda barnet kan också variera.

Ett foster som uppnått 22 veckor definieras som ett liv. Även foster som är födda före denna tid ska beredas gravplats förutsatt att kvinnan begär detta och ett läkarintyg om dödsfallet lämnats till huvudmannen, begravningslagens 2 kap 3 §.

I frågeställningen ovan har modern avlidit och då går det inte formellt att uppfylla begravningslagens krav med mindre än att modern uttalat denna vilja före sin död. Med hänsyn tagen till den lagstiftning och praxis som finns är det rådets uppfattning att det inte finns några hinder för att mor och foster begravs tillsammans. Rådet kan heller inte se att det finns några etiska hinder för detta.

När upphör gravfriden att gälla? Upphör den efter 100 år? 200 år? Eller 1000 år?

Jag har länge funderat över den frågan, som kanske inte direkt berör kyrkans begravningsverksamhet, men desto mer arkeologin.

Det verkar ju som om gravfrid inte gäller arkeologiska kroppar såsom Bockstensmannen m fl. De kan tas upp och ställas ut till allmän beskådan på museer.

Detta finner jag oetiskt och tycker att även dessa kroppar bör behandlas med pietet och gravsätts, precis som skett med kvarlevor från samer. Jag har hört att det finns sådana tankar i arkeologiska kretsar, så kanske är en förändring på gång.

Vad säger ni i Etiska rådet? Har ni funderat över problematiken eller stött på den i något sammanhang?

I begravningslagen är det 6 kap 1 § som närmast tar upp gravfriden, men då handlar det om flytt av ett redan gravsatt stoft på en begravningsplats. I begravningslagens förarbeten talas det också bara om flyttning av en redan gravsatt, prop. 1990/91:10 s 34-37.

I viss mån kan även begravningslagens 2 kap 13 § sägas ta sikte på gravfriden men den handlar också om en redan gravsatt, förbud att öppna graven om *stoft eller aska skadas*. Lagens förarbeten ger inte heller någon vägledning i denna fråga. Mot bakgrund av vad som framgår i lag och förarbeten är vår tolkning att gravfriden är evig.

Det finns dock undantag från gravfriden. Enligt 2 kap. kulturmiljölagen är gravar, gravfält och kyrkogårdar, som utgör fornlämningar skyddade. Länsstyrelsen kan ge tillstånd att ta bort fornlämningar t.ex. för att bereda plats för en väg eller byggnader. I samband med detta görs normalt en arkeologisk utgrävning. Då bryts gravfriden och de mänskliga kvarlevorna dokumenteras och hamnar som regel i ett magasin.

Minst 66 svenska museer har mänskliga kvarlevor som kanske inte visas, men som ligger lagrade.

I oktober 2015 fick Statens historiska museer (SHMM) i uppdrag av regeringen att redovisa en kunskapsöversikt om mänskliga kvarlevor vid offentliga museer. I redovisningen är det väldigt tydligt att det etiska perspektivet skiftat ordentligt genom tiderna. Syftet med

uppdraget var nationella riktlinjer skulle tas fram. Se vidare [historiska.se/wp-content/uploads/2016/05/FoU-Rapport-15.pdf](https://www.historiska.se/wp-content/uploads/2016/05/FoU-Rapport-15.pdf)

Riksantikvarieämbetet har utrett frågan vidare och deras rekommendationer kan läsas följande rapport, <https://www.raa.se/app/uploads/2020/02/Hantering-av-ma%CC%88nskliga-kvarlevor.pdf> där det också finns riktlinjer.

Rapporten *Stöd av hantering av mänskliga kvarlevor i museisamlingar* ger rådet att varje museum ska upprätta egna riktlinjer.

Definitionen på mänskliga kvarlevor är här allt som en gång tillhört en människokropp, t.ex. hår, tänder, hud eller embryon. Huvudregeln för hanteringen är att hantering och exponering bör ske med respekt för den människa som kvarlevorna en gång tillhört. Man skiljer också på fall där den dödes identitet är känd eller inte.

Utöver denna svenska reglering finns även Icoms (International Council of Museums) och deras etiska regler. De säger bl.a. att *exponering måste ske på ett sätt som överensstämmer med yrkesmässiga normer och med de intressen och trosföreställningar som finns hos medlemmar av det samhälle eller de etniska eller religiösa grupper där kvarlevorna har sitt ursprung, i den mån detta är känt.*

Riksantikvarieämbetet säger i sina riktlinjer att mänskliga kvarlevor endast bör exponeras då de tillför något väsentligt i fråga om kunskapsförmedling och begriplighet. Att den dödes identitet är okänd underlättar på vilket sätt ett stoft exponeras. När det gäller gravsättning av mänskliga kvarlevor talar riktlinjerna endast om att begravningslagen ska följas och att det är upp till museerna själva att bestämma detta men det finns riktlinjer även för detta, *Stöd för museer i återlämnande ärende.*

I fallet Bockstensmannen, mannen från 1300-talet som hittades i en mosse 1936, var mannen välbevarad och finns idag att se på Varbergs museum. Graven var en fornlämning och, som tidigare nämnts, är en sådan skyddad, men länsstyrelsen kan ge tillstånd att ta bort graven.

Rådet bedömer således att gravfriden är evig, men noterar att det finns undantag enligt kulturmiljölagen. Mänskliga kvarlevor bör behandlas på ett respektfullt sätt i enlighet med Riksantikvarieämbetets riktlinjer och Icoms etiska regler.

Flyttning av stoft där man lägger över det slutliga beslutet på huvudmannen genom att säga: "under förutsättning att flyttningen kan genomföras utan att stoftet skadas".

Är det etiskt försvarbart att låta huvudmannens personal gräva fram ett stoft för att bedöma om det är i flyttbart skick och inte skadas?

Huvudmannen för begravningsverksamheten är den som kan avgöra om det finns förutsättningar för att genomföra en flyttning av det gravsatta stoftet utan att skada detsamma. Detta efter att huvudmannen konstaterat att det finns särskilda skäl för att bevilja en flyttning av stoftet och att det är klarlagd var stoftet ska gravsättas på nytt.

Flyttningen av det gravsatta stoftet ska ske på ett värdigt och etiskt korrekt sätt. Rådet vill också peka på att det är viktigt att detta arbete utförs med erfaren personal och att det är huvudmannen som har ansvaret för att arbetet utförs i enlighet med gällande lagstiftning.

Rådet ser inga etiska hinder för att utföra arbetet under förutsättning att det sker i enlighet med vad som beskrivits ovan.

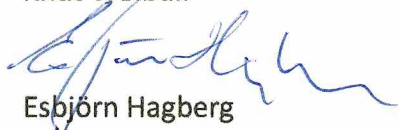
5. Nästa möte

Nästa möte med SKKF:s Etiska råd äger rum torsdagen den 14 mars 2024.

Justeras

Knut Weibull

Esbjörn Hagberg

Vid protokollet

Jan Olov Andersson